

KÁZMÉR KLÁRA

A 2018-AS PISA-FELMÉRÉS SZLOVÁKIÁBAN¹

BEVEZETÉS

2018. április 16-a és 27-e között kapcsolódott be Szlovákia a PISA-felmérés legutóbbi ciklusába. A mérésben megközelítőleg 387 alapiskola és középiskola 7600 tizenöt éves tanulója vett részt (web 1). Az esemény kapcsán az alábbiakban jellemzem a PISA-felmérést, aminek célja feltérképezni, hogy a tizenöt éves diákok milyen képességekkel rendelkeznek a mindennapi életben való boldoguláshoz.

A PISA az OECD, vagyis a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet egyik legnagyobb szabású felmérése, amely a Programme for International Student Assessment (Nemzetközi Tanulói Teljesítménymérés Programja) elnevezésből jött létre az 1990-es évek végén. Ez a felmérés a tizenöt éves diákok képességeit tesztelte eleinte három tudományterületen: matematikából, szövegértésből és természettudományból. A felmérések hároméves ciklusokban valósulnak meg, és mindegyik tesztelésben az imént említett három területből az egyik tesztelésére nagyobb hangsúlyt fektetnek, mint a többi tudományterületére (Balázs et al. 2010: 11). A három fő tudományterületen kívül a diákok képességeit tesztelik minden ciklusban további más területekből is, mérik pl. a pénzügyi ismereteiket, problémamegoldási képességüket. Az OECD-tagállamokon kívül partnerországok is részt vesznek

a PISA-mérésben. Minden évben egyre több ország csatlakozik a felméréshez. A tesztelés első évében, 2000-ben 32 tagállam és 11 partnerország vett részt a mérésben, ezzel szemben a 2018-as tesztelésben megközelítőleg több mint 80 ország diákjai vettek részt. A PISA-mérésbe eddig fél millió diák kapcsolódott be, ezek a diákok kb. 29 millió tizenöt éves tanulót reprezentáltak a mintában (web 2). Az alábbiakban a PISA módszertanát fogom jellemezni.

A PISA-FELMÉRÉS MÓDSZERTANA

A mintaválasztás és a mérés lebonyolítása – A felmérésben 15 év 3 hónapnál idősebb, de 16 év 2 hónapnál fiatalabb diákok vehetnek részt, akik az alapiskola hetedik vagy annál magasabb évfolyamában tanulnak. A következő kritérium az, hogy a diákoknak önállóan kell kitölteniük a tesztek, vagyis azok a tanulók, akik nem teljesítik ezt a követelményt, a tesztelésből kizárhatóak. A speciális nevelési és oktatási igényekkel rendelkező diákok, akik tudnak önállóan dolgozni, a teszt kevésbé időigényes változatát kapják, vagyis az eredeti 2 óra helyett a tesztelés rövidebb, 1 órás változatában vesznek részt. A tesztelés anonim, és a tanulók nevei helyett számkódok szerepelnek (web 2). Több kritérium határozza meg azt, hogy az adott országból részt vevő tanulók aránya reprezentatív legyen. A diákok kiválasztása egy

adatbázis segítségével történik, ami az adott ország összes iskoláját tartalmazza, amelyikben tizenöt éves diákok tanulnak. Ezeknek a követelményeknek megfelelő iskoláknak az adatbázisát Szlovákiában a CVTI SR² szolgáltatja. Az iskola mintába történő kiválasztása reprezentatív. A kiválasztási folyamat két lépésben történik: az explicit és az implicit változók alapján. Az explicit változók közé tartoznak pl. az adott ország geográfiai tényezői, míg az implicit tényezők közé tartozik pl. az iskola típusa, tanítási nyelve, stb. A mintából kizárhatóak egyes iskolák, pl. olyan esetekben, ha az iskola nehezen megközelíthető helyen van, stb. (web 3).

A PISA-programot az OECD párizsi titkársága felügyeli. A PISA főbb irányvonalait a PGB= PISA Governing Board (PISA Igazgatói Tanács) határozza meg. Ezt a tanácsot az OECD-tagállamok küldöttei és megfigyelői alkotják. A felmérés létrejöttéért az egyes részt vevő országok nemzeti projektvezetője és az általa irányított országos központ a felelős (Balázs, 2010). Szlovákiában az Oktatásügyi, Tudományos, Kutatási és Sportminisztérium feladata a PISA-tesztelés lebonyolítása. A PISA szlovákiai koordinációs központja a NÚCEM (web 2).

A kutatás eszközei – A PISA-mérésben kétféle eszközt használnak a kutatók: tesztek és kérdőíveket. A tesztfeladatok tartalmi szempontból

nem kapcsolódnak a résztvevő országok nemzeti tanterveire. A teszteket két nyelven készítik el: angolul és franciául. Minden résztvevő ország lefordítja a teszteket a tesztelés nyelvére/nyelveire. A PISA-felmérések eredetileg papíralapú tesztekkel és kérdőívekkel történtek, de 2015 óta a résztvevő országok többségében már elektronikus formában zajlik a tesztelés (web 2).

Ez a felmérés nemcsak a diákok képességeinek feltérképezését célozza meg az említett tudományterületekből, hanem háttérkérdőívek segítségével olyan információkat tud meg az adatközlőkről, amelyek befolyásolhatják a diákok iskolai teljesítményét. Az ilyen háttérinformációk közé tartozik pl. a családi háttér, a látogatott iskola klímája vagy a tanulók egyéni jellemzői (nembeli különbségek, motiváltság vagy annak hiánya a tanulás és olvasás terén) (OECD 2004).

A következőkben a PISA-tesztek módszertanának a bemutatására helyezem a hangsúlyt.

A PISA-TESZTEK MÓDSZERTANA

A tesztkészítők a szövegek kiválasztásakor nagy hangsúlyt fektetnek a következőkre:

- I. *médiум*: Min keresztül jelenik meg a szöveg?
- II. *környezet*: Módosítható-e a szöveg az olvasó által?
- III. *formátum*: Milyen formában jelenik meg a szöveg?
- IV. *típus*: Mi a szöveg célja? (Gonda 2011)

Az imént felsorolt meghatározó tényezőket a következő sajátosságok jellemzik:

A *szöveg és a médiум* – A médiум szempontjából a megjelenési felület szerint osztályozhatóak a szövegek, vagyis ez alapján megkülönböztethetünk papíralapú szövegeket és digitális felületen megjelenő szövegeket. E két típus közti fő különbség az olvasás módjában van. A nyomtatott szövegek fő jellemzője, hogy azokat az olvasó többnyire lineárisan olvassa el (vannak kivételek, pl. az olvasó ugrálhat előre és hátra a szövegben). A tesztelésben szereplő digitális alapon megjelenő szövegek többnyire hipertextusok, amelyek az olvasótól nem feltétlenül a lineáris olvasást várják el. Fontos a navigációs eszközök jelentősége a digitális szövegeken belül. Az olvasó a szövegnek csak egy kis részét látja egyszerre, a szövegben pedig gombok, fülek által tud továbbhaladni. A digitális szövegek olvasásához az olva-

sónak ismernie kell ezeket a navigációs eszközöket (Balázi 2010:27).

A *szöveg és a környezete* – A környezet kategória alapján csak a digitális szövegek jellemezhetők a 2009-es PISA tartalmi keretei alapján. Három csoport különböztethető meg a környezet kategóriában az alapján, hogy az olvasó tudja-e befolyásolni a szöveget vagy nem. Ez a három csoport a következő:

- *Szerzői alapú szövegek*: ezek olyan internetes felületeken megjelenő szövegek, amelyek módosításra nincs közvetlen mód az adott webes felszínen keresztül. Pl. híroldalak, könyvtári katalógusok.

- *Üzenetalapú szövegek*: ezek elsődleges célja nem az információ átadása, hanem az, hogy kommunikációs eszközként funkcionáljanak. Az ilyen szövegek közé tartoznak a blogok, fórumok, internetes űrlapok stb.

- *Vegetes típusú szövegek*: ezek olyan szövegek, amelyek az előző két csoport jellemzőit magukon hordozzák (Gonda 2011).

A *szöveg és a formátum* – A PISA-tesztekben közölt szövegek a forma alapján négyféle csoportba sorolhatók: lehetnek folyamatosak, nem folyamatosak, kevert és többszörösök. A PISA-tesztelésben eleinte csak folyamatos és nem folyamatos szövegek szerepeltek, 2009 óta szerepelnek a tesztelésben kevert és többszörös típusú szövegek is. A *folyamatos* szövegek bekezdésekbe tagolt mondatokból állnak, melyek alfejezeteket, fejezeteket vagy könyveket is alkothatnak. Folyamatos szövegek előfordulhatnak nyomtatott és digitális formában is. Nyomtatott szövegekhez a novellák, leírások, újságcikkek sorolhatók, míg a digitális szövegekhez a hírportálok szövegei, blogok tartoznak.

A *nem folyamatos* szövegeket általában nem összefüggő mondatok alkotják, hanem többnyire táblázatok, diagramok, grafikonok. A nem folyamatos szövegekre is jellemző, hogy nyomtatott és digitális formában is megjelenhetnek.

A *kevert* típusú szövegek jellemzője, hogy a folyamatos és a nem folyamatos szövegtípusok tulajdonságait hordozzák magukban. A nyomtatott szövegeknél ilyen szövegek pl. a magazink, lexikonok szövegei. A PISA-felmérések digitális szövegeinél ide tartoznak a weboldalak egy részének a szövegei.

A negyedik kategóriába sorolhatóak a *többszörös* formátumú szövegek, melyek több különálló szövegből állnak,

de egy egységet alkotnak, pl. kirándulástippek (Gonda 2011).

Szöveg és a típus – Ebbe a csoportosításba tartoznak a szövegek a retorikai cél szerinti felosztás alapján. Ez alapján a következő szövegtípusokat különböztetjük meg:

- leírás: pl. térképek, katalógusok,
- elbeszélés: pl. regény, életrajz,
- ismertetés: pl. definíció, esszé,
- érvelés: pl. filmkritika, hirdetés,
- útmutató: pl. használati utasítás, recept,
- szövegaktus: pl. kérdőív, személyes levél (Balázi 2010: 29).

ÖSSZEGZÉS

Jelen írás a PISA-tesztek módszertanát mutatta be, részletezve a tesztek összeállításának kritériumait. A tizenöt éves diákok a PISA keretein belül világszerte megmutatják hároméves ciklusokban, hogy milyen szövegértési képességekkel rendelkeznek. Ahogyan az a fentiekben is olvasható, a diákoknak többféle típusú szövegekkel és kérdéstípusokkal kell megbirkózniuk, ami számukra néha a legegyszerűbb feladatoknál is problémát okoz. A szövegértési képességek megfelelő szintű birtoklása minden egyén számára kulcsfontosságú kellene, hogy legyen, hiszen az említett képességeket nemcsak az iskolában használjuk, hanem a mindennapi életben is, naponta többféle szöveget olvassunk és értelmezzünk.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BALÁZI Ildikó, OSTORICS László, SCHUMANN Róbert, SZALAY Balázs és SZEPESI Ildikó 2010. *A PISA 2009 tartalmi és technikai jellemzői*. Oktatási Hivatal, Budapest.
- GONDA Zsuzsa 2011. *A nyomtatott és digitális szövegek megjelenítése az interaktív táblán*, Anyanyelv-pedagógia, 4. évfolyam, 1. szám.
- GONDA Zsuzsa 2015. *Digitális szövegek olvasásának típusai és stratégiái*, ELTE, Budapest.
- OECD 2004. *Messages from PISA 2000*. OECD, letöltve: <http://www.oecd.org/education/school/programmeforinternationalstudentassessment/pisa/34107978.pdf>

INTERNETES HIVATKOZÁSOK:

- Web 1 http://www.nucem.sk/sk/medzinarodne_merania/project/5 (letöltve: 2018. 07. 27.)
- Web 2 http://www.nucem.sk/docu-zments/1/27/1/%C5%A0t%C3%BAdia_PISA_zakladne_informacie_2015.pdf (letöltve: 2018. 07. 27.)
- Web 3 http://www.nucem.sk/documents/1/27/vyber_vzoroky_PISA_2015.pdf (letöltve: 2018. 07. 27.)

¹ A tanulmány az APVV-17-0071 projekt keretén belül valósult meg.
² CVTI SR – Centrum vedecko-technických informácií Slovenskej republiky